



Sygn. akt II CSK 33/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 grudnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)
SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)
SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa Parafii Rzymskokatolickiej [...]przeciwko Skarbowi
Państwa - Wojewodzie [...]
o przywrócenie własności nieruchomości, ewentualnie o przyznanie nieruchomości
zamiennej, ewentualnie o odszkodowanie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 9 grudnia 2015 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 16 lipca 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, pozostawia temu Sądowi
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka - Parafia Rzymskokatolicka [...] pozwem z dnia 1 lipca 2011 r. wniosła o (1) przyznanie od pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych - Oddział Terenowy w P. odpowiednich nieruchomości zamiennych w zamian za nieruchomości o powierzchni 7505 m², położone w P. przy ulicy Ł. oraz os. W., stanowiące obecnie działki nr ew. 3/4, 3/5, 3/6 i 3/7, uprzednio objęte księgą wieczystą N. tom 1 karta 24, które wywłaszczono na rzecz Skarbu Państwa, ewentualnie o (2) przyznanie od pozwanego Skarbu Państwa – Dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych lub Prezydenta Miasta P. odpowiednich nieruchomości zamiennych w zamian za wskazane nieruchomości wywłaszczone na rzecz Skarbu Państwa, ewentualnie o (3) zasądzenie Miasta P. na przywrócenie prawa własności nieruchomości wskazanych wyżej, w części ograniczonej do działek obecny nr ew. 3/4, 3/5 i 3/6, ewentualnie o (4) zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa - Prezydenta Miasta P. kwoty 6.993.600 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu tytułem odszkodowania za wskazane nieruchomości wywłaszczone na rzecz Skarbu Państwa.

Postanowieniem z dnia 6 marca 2012 r. Sąd Okręgowy w P. wezwał do udziału w sprawie jako *statio fisci* Wojewodę [...].

Wyrokiem z dnia 20 grudnia 2013 r. Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego Skarbu Państwa - Wojewody [...] na rzecz powódki kwotę 6.200.600 zł z ustawowymi odsetkami, oddalił powództwo w pozostałym zakresie.

Sąd ustalił, że w księdze wieczystej N. tom 1 karta 24 na podstawie wpisu z dnia 19 marca 1936 r. ujawniono jako właściciela nieruchomości "Beneficjum rzymsko-katolickiego Kościoła Parafialnego [...]". Wpisem z dnia 7 stycznia 1975 r. oznaczono nieruchomość jako: działka nr ew. 7, powierzchnia 3.1232 ha, rodzaje użytków: rola, pastwiska, wody stojące, nieużytki. W dniu 30 czerwca 1984 r. dokonano podziału działki nr ew. 3 na działki nr ew. 3/1 o powierzchni 2.3727 ha, nr ew. 3/2 o powierzchni 0.5520 ha, nr ew. 3/3 o powierzchni 0.1985 ha. W dacie orzekania prowadzone są księgi wieczyste: Kw nr ...1 dla działki nr ew. 3/1 o powierzchni 2.3727 ha, w której jako właścicielka wpisana jest powodowa Parafia, Kw nr ...6 dla działki nr ew. 3/6 (powstałej na skutek podziału działki nr ew. 3/2) o

powierzchni 0.2617 ha, w której jako właściciel wpisane jest miasto P., a jako użytkownik wieczysty Spółdzielnia Mieszkaniowa, Kw nr ...3 dla działki nr ew. 3/7 (powstałej na skutek podziału działki nr ew. 3/2) o powierzchni 0.2903 ha, w której jako właściciele wpisani są Spółdzielnia Mieszkaniowa i osoby prywatne, Kw nr ...5 dla działki nr ew. 3/4 (powstałej na skutek podziału działki nr ew. 3/3) o powierzchni 0.0657 ha, w której jako właściciel wpisane jest miasto P., Kw nr ...7 dla działki nr ew. 3/5 (powstałej na skutek podziału działki nr ew. 3/3) o powierzchni 0.1328 ha, w której jako właściciel wpisane jest miasto P.. Obecnie działki nr ew. 3/6 i 3/7 są zajęte pod zabudowę osiedla mieszkaniowego, nr ew. 3/4 wykorzystywana jest jako ulica i chodnik, nr ew. 3/5 wykorzystywana jest jako ulica, chodnik i częściowo pod zabudowę pawilonem.

Sąd stwierdził, że zgodnie z prawem kanonicznym zarząd majątkiem beneficjalnym znajdował się w rękach posiadacza, w tym wypadku każdorazowego proboszcza parafii. Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki i poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych umożliwiała zachowanie przez proboszczów części beneficjów. Powodowa Parafia została erygowana w 1935 r. Zdaniem Sądu nieruchomości wchodzące w skład beneficjów, jako związane z parafią poprzez urząd proboszcza, pozostały w majątku parafii, stąd powódce przysługuje legitymacja czynna w obecnym sporze. Odwołał się przy tym do wskazania Parafii Rzymskokatolickiej [...] jako adresata i uprawnionego w decyzjach o wywłaszczeniu i o przyznaniu odszkodowania, dokonania w dniu 15 września 2008 r. w księdze wieczystej zakładanej dla części dawnej nieruchomości (obecny nr ew. 3/1) wpisu wymienionej Parafii jako właściciela oraz do argumentów historyczno-prawnych. W chwili obecnej parafii przysługuje osobowość prawna na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r. poz. 1169 ze zm.) - dalej jako: ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego.

Wywłaszczenie nieruchomości w części obejmującej działki nr ew. 3/2 i nr ew. 3/3 nastąpiło na mocy decyzji Urzędu Miejskiego w P. z dnia 28 stycznia 1985 r. wydanej w oparciu o przepisy ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (jedn. tekst: Dz.U. z 1974 r., Nr 10, poz. 64 ze zm.).

Zgodnie z decyzją wywłaszczenie polegało na odjęciu dotychczasowemu właścicielowi prawa własności nieruchomości z dniem uprawomocnienia się decyzji, przy czym odszkodowanie miało być przyznane odrębną decyzją. Decyzją z dnia 20 sierpnia 1986 r. Urząd Miejski w P. ustalił odszkodowanie za nieruchomość na kwocie 1.446.531 zł (w tym 630.420 zł za grunt i 816.111 zł za nakłady inwestycyjne), zobowiązując jednocześnie Zakład Projektowania i Usług Inwestycyjnych „I.”, będący wnioskodawcą wywłaszczenia, do wypłaty kwoty 630.420 zł na rzecz powodowej Parafii. Parafia nie złożyła skargi do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Sąd Rejonowy w P. postanowieniem z dnia 21 września 1987 r. (sygn. akt III NS .../87) zezwolił „I.” na złożenie do depozytu sądowego wymienionej kwoty. Kwota ta nie została odebrana przez powódkę z depozytu. Pismem z dnia 21 maja 1991 r. powódka złożyła w trybie postępowania regulacyjnego wnioski do Komisji Majątkowej w Warszawie o przyznanie gruntów zamiennych. Postępowanie nie doprowadziło do zawarcia ugody. Komisja Majątkowa w piśmie z dnia 28 lutego 2011 r. powiadomiła Parafię o nie rozpatrzeniu wniosku, pouczając o możliwości wystąpienia do Sądu o zasądzenie roszczenia w terminie sześciu miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego.

Sąd pierwszej instancji stwierdził, że roszczenia powódki wynikają z art. 61 i 63 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, a podstawę rozpoznania przez Sąd powszechny stanowi art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie tej ustawy. Zdaniem Sądu powodowa parafia podlegała postępowaniu regulacyjnemu i zachowała termin do złożenia wniosku.

Sąd Okręgowy stwierdził co do legitymacji biernej, że konieczne jest ustalenie właściwej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, z której działalnością wiąże się roszczenie (*statio fisci*). Uznał, że w postępowaniu dotyczącym zobowiązań, które obciążały terenowe organy administracji państwowej stopnia wojewódzkiego w rozumieniu ustawy z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych, Skarb Państwa powinien reprezentować wojewoda, jako aktualny organ administracji publicznej w województwie. Sąd w zakresie żądania ewentualnego dotyczącego zwrotu przyjął na podstawie art. 24 ust. 1a ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu

Państwa legitymację Agencji Nieruchomości Rolnych, wskazując, że Agencja może być zobowiązana do zwrotu wywłaszczonej nieruchomości oraz do dostarczenia nieruchomości zamiennej, tylko jeżeli jest ona nadal własnością Agencji. Sąd odmówił legitymacji procesowej Dyrektorowi Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych, podnosząc, że wywłaszczona nieruchomość nie stanowiła lasu w rozumieniu art. 3 ustawy o lasach.

Uznając co do zasady roszczenia powódki za uzasadnione, Sąd stwierdził, że zwrot nieruchomości jest niemożliwy wobec nie dających się przewyciężyć przeszkód, spowodowanych licznymi przekształceniami po 1985 r. Wobec bezskutecznego zobowiązania pozwanych do przedłożenia listy ewentualnych nieruchomości zamiennych Sąd Okręgowy przyjął, że Skarb Państwa nie dysponuje takimi nieruchomościami o cechach podobnych do wywłaszczonej nieruchomości i wskazał, że roszczenie powodowej Parafii może zostać zaspokojone jedynie poprzez przyznanie odszkodowania pieniężnego. W oparciu o opinię biegłych ustalił, że wartość rynkowa nieruchomości o powierzchni 7.505 m², według stanu na dzień 28 stycznia 1985 r. i obecnych cen wynosi 6.200.600 zł, w tym 194.000 zł część zajęta pod drogę i 6.006.200 zł część przeznaczona pod zabudowę mieszkaniową wielorodzinną. Stwierdził, że roszczenie jest uzasadnione, gdyż wprawdzie odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość zostało przyznane, jednak nie zostało podjęte (art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego).

Wyrok Sądu Okręgowego został zaskarżony apelacją przez pozwany Skarb Państwa.

Sąd Apelacyjny wyrokiem reformatoryjnym z dnia 16 lipca 2014 r. oddalił powództwo. Sąd podzielił podstawę faktyczną rozstrzygnięcia w całości. Poszerzając uzasadnienie w zakresie legitymacji czynnej powodowej Parafii odwołał się do postanowień Konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1925 r., prawa kanonicznego oraz uznania przez ustawodawcę osobowości prawnej istniejących kościelnych jednostek organizacyjnych. Stwierdził, że z punktu widzenia prawa cywilnego już przed wejściem w życie ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego

składniki mienia kościelnego, choćby w ramach tego Kościoła były określane jako należące do "kościół parafialnego" czy do „beneficjum proboszczowskiego”, stanowiły własność parafii. Zauważył, że uregulowania tej ustawy i wielość przyznanych uprawnień, będących wynikiem koncyliacyjnego charakteru postępowania regulacyjnego w dacie jej wejścia w życie, wymagają odpowiedniej kooperacji wszystkich uczestników postępowania regulacyjnego. W braku możliwości zwrotu nieruchomości lub przyznania nieruchomości zamiennej uzasadnione jest dochodzenie odszkodowania pieniężnego. Sąd drugiej instancji uznał jednak, że Sąd Okręgowy naruszył przepisy prawa materialnego, tj. art. 61 ust. 1 pkt 6, art. 63 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego oraz art. 470 k.c. Stwierdził, że nie doszło do zrealizowania hipotezy z art. 61 ust. 1 pkt 6 cyt. ustawy, gdyż warunek „odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość nie zostało wypłacone lub nie zostało podjęte” nie został spełniony. Zdaniem Sądu, skoro świadczenie z tytułu odszkodowania zostało ważne („skutecznie”) złożone do depozytu sądowego na podstawie art. 692-693 k.p.c. oraz Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 września 1965 r. o zasadach i trybie postępowania w sprawach o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego (Dz.U. Nr 42, poz. 261) to należy uznać je za „wypłacone”. Ważne złożenie do depozytu sądowego, zgodnie z art. 470 k.c., wywołuje takie same skutki jak spełnienie świadczenia. Bez znaczenia prawnego było podjęcie tej kwoty z depozytu, gdyż termin „nie zostało podjęte” z art. 61 ust. 1 pkt 6 cyt. ustawy dotyczy innego sposobu zaoferowania świadczenia z tytułu odszkodowania jak złożenie go do depozytu sądowego. Wskazał, że nie można przyjąć irracjonalnego założenia, zgodnie z którym ustawodawca mógłby jednocześnie to samo zobowiązanie uznać za wykonane i za niewykonane. Celem postępowania regulacyjnego było wyrównanie strat w majątku kościelnym, poniesionych w okresie PRL, a w wypadku spełnienia odszkodowania o takim uszczerbku nie może być mowy. Przepisy ustawy, dające przywileje kościelnym osobom prawnym, nie powinny być interpretowane w sposób rozszerzający.

Nawet przy hipotetycznym założeniu, że przesłanki z art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego w RP zostały spełnione na skutek niepodjęcia odszkodowania z depozytu, roszczenie nie

mogłoby zostać uwzględnione. Ustawa nie jest oparta na założeniu, że wszystkie straty z tytułu upaństwowienia mienia kościelnego zostaną wyrównane oraz nie przyznaje bezwzględnych praw (roszczeń) do restytucji mienia. Jej celem była rekompensata tych strat w majątku nieruchomym, które bezpośrednio lub pośrednio były związane z polityką państwa komunistycznego, kierującego się specyficzną ideologią wroga, lub co najmniej niechętną religii i Kościołowi Katolickiemu. Komisja oraz sądy mają większą swobodę przy orzekaniu w przedmiocie nieruchomości, upaństwowionych na podstawie decyzji, orzeczeń czy przepisów, których legalność nie może być podważana. W takim wypadku restytucja może nastąpić jedynie wtedy, gdy jedną z istotnych, pozamerytorycznych przesłanek upaństwowienia stanowił element podmiotowy o charakterze dyskryminującym, związany z Kościołem i jego funkcjonowaniem. W rozpoznawanej sprawie wywłaszczenie nastąpiło zaś na podstawie przewidzianych prawem procedur i przy zapewnieniu sądowej kontroli podjętych czynności, wywłaszczona nieruchomość została przeznaczona na cele publiczne i społeczne wynikające z decyzji, tj. na budowę osiedli mieszkaniowych. Liczne nieruchomości, również położone na tym samym terenie, należące do osób fizycznych i innych podmiotów prawa, zostały wywłaszczone, co oznacza nie spełnienie przesłanki dyskryminacyjnego traktowania i brak podstaw uwzględnienia powództwa na podstawie art. 63 ust. 1 pkt 3 w zw. z art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego.

Powódka wniosła skargę kasacyjną od powyższego wyroku w całości. W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzuciła uchybienie art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego w zw. z art. 470 k.c. poprzez błędną wykładnię; rozstrzygnięcie sprawy na podstawie nieistniejącej normy prawnej, ograniczającej postępowanie regulacyjne do przypadków „wystąpienia pozamerytorycznej przesłanki upaństwowienia, stanowiącej element podmiotowy o charakterze dyskryminującym związany z Kościołem i jego funkcjonowaniem”. Wskazując podstawę z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. podniosła zarzut nieważności postępowania przed Sądem drugiej instancji, wobec nie zapewnienia w nim udziału wszystkich stron postępowania regulacyjnego, tj. Agencji Nieruchomości Rolnych oraz Miasta

P., na skutek naruszenia art. 379 pkt 5 w zw. z art. 73 § 2 k.p.c. w zw. z art. 24 ust. 1a ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa w zw. z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych w zw. z art. 61 ust. 1 pkt 6 i art. 63 ust. 1 pkt 1-3 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego. Wskazując na powyższe podstawy skarżąca wniosła o uchylenie wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył:

W pierwszym rzędzie należy odnieść się do zarzutu nieważności postępowania apelacyjnego, który oparty jest na założeniu, że między pozwanymi Skarbem Państwa, Agencją Nieruchomości Rolnych i miastem P. istnieje współuczestnictwo materialne, konieczne i jednolite w rozumieniu z art. 72 § 1 pkt 1 w zw. z art. 73 § 2 k.p.c. Podstawy tego współuczestnictwa skarżąca upatruje w art. 61 ust. 1 w zw. z art. 63 ust. 1 pkt 1-3 oraz art. 63 ust. 2 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego twierdząc, że obligatoryjny udział wszystkich tych podmiotów wynika ze specyfiki roszczeń dochodzonych w postępowaniu regulacyjnym. Jej zdaniem stanowią one nierozłączną całość, co wynika z tego że sposoby regulacji mogą być stosowane równolegle, gdyż dopuszczalne jest częściowe przywrócenie własności, częściowe przyznanie nieruchomości zamiennej oraz zasądzenie odszkodowania w ramach jednego wyroku. W konsekwencji wybór sposobu regulacji przez sąd ma nierozłącznie wyznaczać sytuację pozwanych, a wyrok nie musi oddalać powództwa w zakresie takich sposobów regulacji, które nie zostały uznane za odpowiednie. Według powódki wszyscy współuczestnicy powinni być wezwani na rozprawę apelacyjną, a zaniechanie sądu w tym zakresie stanowi podstawę nieważności polegającą na niemożności obrony praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Stanowiska powyższego nie można podzielić. Zgodnie z art. 63 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego regulacja może polegać na przywróceniu kościelnym osobom prawnym własności nieruchomości wymienionych w art. 61 ust. 1 i 2 lub ich części lub, gdyby przywrócenie własności natrafiało na trudne do przezwyciężenia przeszkody, na przyznaniu odpowiedniej

nieruchomości zamiennej, lub w razie niemożności dokonania regulacji przewidzianych w art. 63 ust. 1 pkt 1 i 2 na przyznaniu odszkodowania ustalonego według przepisów o wywłaszczaniu nieruchomości. Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny w uchwale z dnia 24 czerwca 1992r., W 11/91 (OTK 1992, nr 1, poz. 18) i Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/11 (OSNC-ZD 2012, nr 3, poz. 69) istotą tego postępowania jest przywrócenie w naturze określonych składników mienia Kościoła Katolickiego (art. 63 ust. 1 pkt 1) albo naprawienie wyrządzonej szkody (art. 63 ust. 1 pkt 2 i 3). Sposoby te są równorzędne i powinny być rozważane w ustawowej kolejności, co oznacza że nie jest dopuszczalne zasądzenie odszkodowania jeżeli istnieje możliwość przywrócenia własności lub przyznania nieruchomości zamiennej. Wskazany porządek zaspakajania roszczeń, determinowany ustawowymi przesłankami, wyznacza pośrednio legitymację bierną w postępowaniu regulacyjnym. Powołany w skardze przykład, dotyczący możliwości równoległego zastosowania wszystkich trzech sposobów regulacji, odnosi się abstrakcyjnego stanu faktycznego o charakterze wyjątkowym, nie odpowiadającego podstawie faktycznej sporu, stąd zbędne jest zajęcie stanowiska co do relacji podmiotowych powstających wówczas po stronie pozwanej. W sprawie rozpoznawanej przez sąd drugiej instancji współuczestnictwo po stronie pozwanych było wynikiem wniesienia powództwa zawierającego trzy żądania ewentualne, wykluczające się nawzajem, każde skierowane przeciwko innemu podmiotowi. Wielopodmiotowość po tej samej stronie nie musi skutkować współuczestnictwem w sporze, przewidzianym w art. 72 i art. 73 k.p.c. Powszechnie dopuszcza się bowiem istnienie współuczestnictwa nienazwanego, w tym tzw. konkurencyjnego. Współuczestnictwo materialne zawsze wynika z więzi materialnoprawnej istniejącej pomiędzy współuczestnikami oraz pomiędzy każdym z nich i stroną przeciwną. Specyficzna konstrukcja art. 63 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego uzasadnia przyjęcie w postępowaniu regulacyjnym po stronie biernej współuczestnictwa materialnego wynikającego z tożsamości podstawy faktycznej oraz oparcia obowiązków na tej samej podstawie prawnej (art. 72 § 1 pkt 1 *in fine*). W braku wspólnoty praw lub obowiązków (art. 72 § 1 pkt 1 *in princ.*) nie ma jednak podstaw do uznania go za tzw. współuczestnictwo materialne pierwszej grupy, którego

dotyczy wyjątek polegający na możliwości rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji z urzędu w granicach zaskarżenia, także na rzecz współuczestników, którzy wyroku nie zaskarżyli (art. 378 § 2 k.p.c.). Chybiony jest zarzut skargi, że po stronie pozwanych istniało kwalifikowane współuczestnictwo o charakterze koniecznym oraz jednolitym. Źródłem łącznej legitymacji przysługującej podmiotom objętym istotą stosunku prawnego lub przepisem ustawy, skutkującej powstaniem współuczestnictwa koniecznego, zawsze jest prawo materialne (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1998 r., I CKN 495/97, nie publ., z dnia 8 października 2004 r., V CK 663/03, nie publ.). W takim wypadku postępowanie musi się toczyć przeciwko wszystkim pozwany łącznie. Tymczasem roszczenia przewidziane w art. 63 ust. 1 mogą być dochodzone w formie samodzielnych powództw i tak rozpoznawane, przy czym żądanie przywrócenia własności nieruchomości jest bezwarunkowe, a kryteria decydujące o dokonaniu regulacji w inny sposób mogą być wykazywane w procesie przesłankowo bez udziału innych podmiotów (obecnego właściciela nieruchomości, dysponenta nieruchomości zamiennych). Wskazany układ stosunków materialno-prawnych i procesowych oznacza, że czynności procesowe współuczestników nie są skuteczne także wobec pozostałych, wyrok zapadający w sądowym postępowaniu regulacyjnym nie dotyczy niepodzielnie wszystkich, czyli nie musi zawierać jednakowego w stosunku do nich rozstrzygnięcia, zatem nie ma cech właściwych dla współuczestnictwa jednolitego przewidzianego w art. 72 § 2 k.p.c. Z tych względów brak podstaw do rozszerzenia z urzędu podmiotowych granic kognicji sądu odwoławczego w sytuacji, gdy uwzględnione zostało jedno z powództw realizujących roszczenie regulacyjne, a orzeczenie wydane w tym przedmiocie zostało zaskarżone przez tego pozwanego, którego zasądzenie dotyczy. Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem judykatury pozwany nie ma legitymacji do zaskarżenia orzeczenia wydanego przeciwko współuczestnikowi występującemu po tej samej stronie także wówczas, gdy oddziałuje ono na jego prawa lub obowiązki (por. m.in. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1991 r., III CZP 34/91, OSNC 1992 nr 2, poz. 24, z dnia 14 listopada 1991 r., III CZP 12/91, OSP 1992, nr 7-8, poz. 169, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 września 1967 r., I PR 245/67, OSNCP 1968, nr 4, poz. 70, z dnia 1 kwietnia 2003 r., II CKN 1413/00, nie publ.). Przysługiwała ona powódce,

która mogła kwestionować na zasadach ogólnych wyrok w części oddalającej powództwo. W tym stanie rzeczy bezpodstawny jest zarzut nieważności postępowania przed sądem drugiej instancji.

Pominięciu podlega zarzut „rozstrzygnięcie sprawy na podstawie nieistniejącej normy prawnej, ograniczającej postępowanie regulacyjne do przypadków wystąpienia pozamerytorycznej przesłanki upaństwowienia”, który nie odpowiada wymaganiom art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. w zakresie wskazania przepisu prawa i postaci jego naruszenia.

Uzasadniona jest podstawa kasacyjna w części wskazującej na naruszenie art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego w zw. z art. 470 k.c. poprzez błędną wykładnię. Co do zasady zgodzić się należy z Sądem Apelacyjnym, że nie można w ramach obowiązującego porządku prawnego przyjmować, iż takie samo zachowanie dłużnika polegające na surogacyjnym spełnieniu świadczenia może być, w zależności od osoby wierzyciela, uznawane za wykonanie zobowiązania lub za niewykonanie zobowiązania, ani domniemywać w oparciu o wskazany przepis następczej derogacji skutków prawnych czynności i zdarzeń prawnych, w szczególności polegających na wygaśnięciu zobowiązania, których podstawą były obowiązujące akty prawne rangi ustawowej. Nieostry zwrot „odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomością nie zostało wypłacone lub nie zostało podjęte”, nie mający definicji ustawowej ani bezpośredniego odniesienia do pojęć prawnych zawartych w innych aktach prawnych, wymagał pogłębionej interpretacji, której sąd drugiej instancji zaniechał. Treść normatywna wskazanego pojęcia powinna być ustalana w uwzględnieniu zarówno ustawy stanowiącej podstawę wywłaszczenia jak i zasad ogólnych prawa cywilnego. Przypomnieć zatem należy, że art. 27 ust. 2 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (jedn. tekst: Dz.U. 1974, Nr 10, poz. 64 ze zm.), stanowiącej postawę wywłaszczenia nieruchomości, których dotyczy spór stwierdzał, że sumę odszkodowania przypadającą do wypłaty należy złożyć do depozytu sądowego, jeżeli osoba uprawniona odmawia przyjęcia odszkodowania albo jeżeli wypłata odszkodowania osobie uprawnionej natrafia na przeszkody prawne. Suma odszkodowania złożona do depozytu sądowego przechodzi na własność Państwa,

jeżeli osoby uprawnione do odbioru nie podejmą jej w ciągu 5 lat od dnia doręczenia im wezwania do odbioru ze wskazaniem skutków niepodjęcia. Zwrócić należy uwagę, że wywłaszczenie dokonane zostało w oparciu o przepisy ustawy, która umożliwia obciążenie obowiązkiem wypłaty odszkodowania osoby trzeciej tzw. wnioskodawcy wywłaszczenia. Uwzględniając funkcję i znaczenie wskazanej regulacji, powiązanej wprost z celem wywłaszczenia, w orzecznictwie przyjęto, że kwota wypłacona lub złożona do depozytu przez taki podmiot trzeci, w wykonaniu obowiązku nałożonego decyzją o przyznaniu odszkodowania, miała charakter świadczenia uzyskanego przez wywłaszczonego w związku ze wskazaną decyzją o odjęciu prawa własności, zatem zaspakajała ten sam interes majątkowy, który byłby uwzględniony poprzez wypłatę odszkodowania bezpośrednio przez Skarb Państwa, na rzecz którego nastąpiło wywłaszczenie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2013 r., II CSK 681/12, nie publ.). Zgodnie z art. 469 § 1 k.c. dopóki wierzyciel nie zażądał wydania przedmiotu świadczenia z depozytu sądowego, dłużnik może przedmiot złożony odebrać. W myśl art. 693 k.p.c. we wniosku o złożenie do depozytu sądowego należy m.in. wskazać osobę, której przedmiot świadczenia ma być wydany. Ta niespójność nazewnictwa („odmowa przyjęcia”, „nie podjęcie sumy odszkodowania”, „wydanie przedmiotu świadczenia”, „nie odebranie”) nakazuje rozważyć czy pojęcie „odszkodowanie za wywłączoną nieruchomość nie zostało podjęte” w rozumieniu art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego dotyczy czynności faktycznej czy czynności procesowej, związanej z drugim etapem postępowania w sprawach depozytowych, obejmującego wydanie uprawnionemu depozytu sądowego, oraz czy odnosi się do niego ograniczenie terminem wskazanym w art. 27 ust. 3 ustawy o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości.

Dalszą kwestią jest ocena skutków złożenia do depozytu. Zdarzeniem prawnym mogącym prowadzić do wygaśnięcia zobowiązania, które powoduje zaspokojenie interesu wierzyciela, może być złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego. Zgodnie z art. 470 k.c. ważne złożenie do depozytu sądowego ma takie same skutki jak spełnienie świadczenia. Dla przyjęcia, że nastąpiło „ważne złożenie” niezbędne jest jednak wykazanie istnienia okoliczności uzasadniających złożenie do depozytu, zgodności świadczenia z treścią

zobowiązania i jego wymagalności, powiadomienia wierzyciela przez dłużnika o złożeniu do depozytu (zagrożonego jedynie sankcją odszkodowawczą). W piśmiennictwie wskazuje się, że prawomocne postanowienie sądu, które zezwala dłużnikowi na złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu, może być prawnie nieuzasadnione i nie wywołać skutku polegającego na spełnieniu świadczenia, z tym że wady te może konwalidować wniosek wierzyciela o wydanie mu przedmiotu świadczenia z depozytu. W braku takiego wniosku zagadnienie, czy złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu było prawnie uzasadnione, tj. czy złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu nastąpiło z przyczyny przewidzianej przez prawo materialne, a złożony przedmiot świadczenia był zgodny z treścią zobowiązania i odpowiadał dalszym wymaganiom art. 354 § 1 k.c. w zw. z ustawą wywłaszczeniową, powinno być przedmiotem samodzielnego lub przesłankowego rozstrzygnięcia w innym postępowaniu (por. nie publikowane wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1970 r., II CR 133/70, z dnia 14 maja 2004 r., IV CK 237/03, z dnia 22 grudnia 2005 r., V CSK 16/05, z dnia 14 lutego 2006 r., II CK 403/05, z dnia 4 kwietnia 2007 r., V CSK 499/06, wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 23 kwietnia 1981 r. SA 681/81). Wygaśnięcie zobowiązania następuje ponadto z chwilą, gdy wierzyciel zażądał wydania przedmiotu świadczenia z depozytu lub nastąpiła likwidacja depozytu nie podjętego. Sąd Najwyższy, co do zasady, podziela stanowisko Sądu drugiej instancji, że z istoty i celu ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego nie wynika, że powództwa oparte na przewidzianych z niej roszczeniach zawsze zasługują na uwzględnienie. W postępowaniu tym nie obowiązuje również zasada *in dubio pro ecclesia*.

W braku właściwej wykładni art. 61 ust. 1 pkt 6 ustawy o stosunku Państwa Polskiego do Kościoła Katolickiego oraz zaniechania relewantnych ustaleń i ocen, nie jest możliwa - jak trafnie zarzuca skarga kasacyjna - ocena prawidłowości stanowiska Sądu drugiej instancji w przedmiocie przyjęcia, że nastąpiło ważne złożenie do depozytu sądowego skutkujące takim skutkiem jak spełnienie świadczenia, a w następstwie zbadanie zasadności odmowy zastosowania art. 63 ust. 1 pkt 3 ustawy. Z tych względów naruszenie wskazanych przepisów prawa materialnego uzasadnia podstawę kasacyjną określoną art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.

w stopniu skutkującym koniecznością wydania orzeczenia kasatoryjnego (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

O kosztach postępowania kasacyjnego przed Sądem Najwyższym orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

kc